

GORKI

CREATORUL REALISMULUI SOCIALIST

N

...a fost ușor lui Maxim Gorki să descopere drumul luminos al realismului socialist. A fost necesar ca înainte de a ajunge la această formă revoluționară de artă să revoluționeze un întreg sistem de gândire literară și estetică. Și nu de puține ori scriitorul din el, a simțit nevoia de a lua armele teoreticianului și luptând cu ideile proprii și cu ale altora, să câștige, încă din anul cenusii dela sfârșitul secolului trecut, anul nenumărat de strălucită glorie al veacului viitor, dar a înțeles acest lucru, înseamnă a desprinde sensul adânc, rolul hotărâtor pe care l-a jucat în întreaga dezvoltare ideologică a lui Gorki „ideea fundamentală și organizatoare” a epocii — în viața lui Lenin și Stalin.

Problema formei pe care trebuie să o aibă arta pentru a corespunde istoriei dezvoltării societății și pentru a putea depăși ceea ce era pozitiv, recunoscut ca valoare universală, progresivă în propria sa dezvoltare, a fost chestiunea centrală pe care Maxim Gorki a înțeles că trebuie să o rezolve încă de la începutul muncii sale pe tărâm literar. Deși insuficient de sigur pe sine, el adoptă o atitudine hotărâtă, disprețuitoare față de teoria „artei pentru artă”, teorie pe care o exaltă în jurul anului 1890, cu o demagogică frenezia scriitorilor ca Leonid Andreiev, Sologub sau Merejkovski. Efectul acestei prime lupte de poziție — „mai degrabă o hotărâre împotriva libertății de a face pe nehotărâre în artă” — a condus în mare măsură la demascarea a resurselor imorale, antisociale și antiumane ale artei decadente pe care Gorki o poartă în revistele avansate ale vremii.

Adoptarea unei astfel de poziții nu era totuși suficientă. „Ce propovăduiești de fapt?” — se întreba scriitorul în povestirea „Cititorul” (1898) și răspunsul era: „un răspuns precum Gorki pune la îndemână, dreptul său de a da povești”. În același timp, și procesul este extrem de interesant — Gorki îl dojenește pe Celov în „La stăpân” și scrișoarea pentru „omnitatea”, dând povești nedrepte, rupte de adevăr, pentru a se dojeni la rândul său sîno intrării scrișoare, de astădată adresată pictorului Ilya Repin (25 Noiembrie 1899): „Știi ce scârbă imi este de bucată asta a mea, „Cititorul”.

Se profilează al doilea moment crucial în dezvoltarea ideilor lui Gorki. Este vorba nu numai de necesitatea adâncă pe care o resimțea, de a da SENS unei opere literare, ci de nevoia cu totul profundă, nesfârșită, care îl îndemna să caute o literatură ce avea să prezinte „realitatea” oricărei de vechime ar fi ea, o literatură din care să poți oferi societății „tot ceea ce este bun și omenește în inimile și în creierul nostru”. (Povestea „Oamenilor” 1900).

Iată-l pe Gorki în pragul noului secol. Deși chinat de gravele probleme pe care și le pune, datorită marelui său talent reușește, totuși, să cucerească o reputație care depășește granițele Rusiei. Dar cum arată Lenin în CE-UL DE FĂCUT pe literatura obidilor, cu o tematică proletariană larg generoasă și cu suficiente accente romantice pe care o cultivase Gorki până acum și care recoltase atâtea succese în mediile mai mult burgheze se datoră în bună parte „lunii de mică”, a „marxismului legal”, când „absolut toți au devenit marxisti, când marxistii erau linguiști și adulți”.

Conștient de faptul că experiența pe care o cucerește până la această etapă nu putea servi cauza unei ideologii ce ar fi trebuit să intreacă nu numai concepțiile avansate ale scriitorilor democrați din sec. 19, dar mai ales să corespundă unei lumi în care se anunțau semnele adâncii prefaceri, Gorki își pune cu hotărâre problema celorților cărora trebuie să li se adreseze. Atât din plica „Vitejii” (1904) cât mai cu seamă dintr-o scrisoare trimisă prietenului său S. Elenski se pot citi rânduri semnificative: „cel mai bun, mai prețios — și în același timp cel mai atent și mai aspru critic al vremurilor noastre este muncitorul cu carte, muncitorul democrat, știind să citească”. Dintr-o dată întreaga perspectivă pe care și-o făcuse scriitorul până acum se luminează: apar două categorii bine definite — deoparte burghezia, care caută de astădată să minimalizeze valoarea noulor clase creații, de cealaltă parte, proletariatul revoluționar, avid de o literatură care să-i servească întocmai ca programul și tactica de luptă pe care le folosea în bătălia împotriva capitalismului.

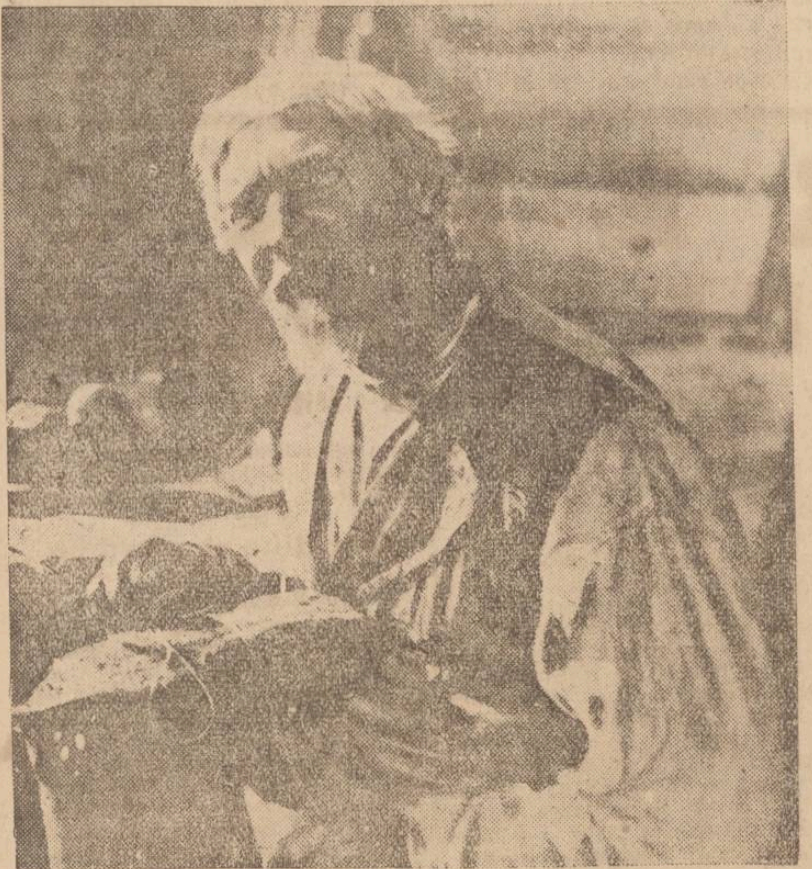
Anul 1905 aduce o definitivă clarificare a ideologiei gorkiene. Pătruns adânc de linia pe care o trasează Lenin în articolul său „Organizația de partid și literatura de partid”, Gorki rezolvă în sfârșit problema de creație pe care și le pusese în prima perioadă a vieții sale. Cu ajutorul ideilor lui Lenin, marile scriitor ajunge la concluzia că singurul teren pe care se poate desfășura literatura este realismul, că arta „nu poate fi un instrument în folosul unor persoane sau al unor grupuri care ea nu poate fi în general o chestiune individuală independentă de cauza generală a proletariatului” (Lenin). Principiul caracterului de partid al literaturii era socotit de Gorki un punct de plecare al metodei realismului socialist.

Prima operă de o largă respirație în care se face fuziunea organică dintre romanticismul revoluționar din perioada precedentă a scriitorului și realismul de tip nou este romanul MAMA, pe care Gorki îl tipărește în 1906 și care este considerat îndeosebi de către criticii și istoricii literaturii sovietice, ca începutul realismului socialist. Fuziunea celor două elemente — care se completează unul pe altul în cadrul unei viziuni generale (realism socialist) a fost înfăptuită de scriitor prin evocarea unui fapt eroic, posibil, petrecut ca fapt real, pe scurt, prin sinteza viului cu realitatea. Ne lipsește spațiul pentru a analiza marea influență pe care principiul literaturii de partid a avut-o asupra creației lui Maxim Gorki și în special asupra teoriilor sale estetice. Vom semnală doar că toate problemele pe care Lenin și Stalin le-au ridicat în fața lui Gorki în anii 1917—1919 au decurs din întreaga orientare a acestuia în perioada de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, așa cum se poate constata din romanele sale „Procesul Artamonov” și „Viața lui Klim Samghin”.

Desvoltând ideile leniniste Gorki trasează jaloanele artei corespunzătoare societății, în care proletariatul construiește socialismul, punând la temelie al încrederea nelimitată în om, în rațiune, în umanitate. În raportul său făcut la Congresul General al Scriitorilor Sovietici din 1934 el definea astfel, trăsăturile esențiale ale acestei arte: „Realismul socialist concepe existența ca o acțiune, ca o creație, al cărei scop este dezvoltarea nelăcrăpă a celor mai înalte aptitudini ale omului, tinzând spre biruința forțelor naturii, pentru a-și asigura o viață lungă și prosperă și pentru a doborând sublima fericire de a trăi pe acest pământ, pe care el vrea să-l transforme într-o minunată locuință a unei singure familii — omenirea — potrivit creșterii nelăcrăpă a propriilor sale trebuințe”.

Trăsăturile acestea au devenit caractere de bază ale literaturii sovietice, făcând pe linie trase de glorioasă Partid al lui Lenin-Stalin și luminată mereu de genul părintelui realismului socialist: marele Maxim Gorki.

Mihail Cosma

M. G. Troianovskii în rolul lui Moș Kasirin, din filmul „Copilăria lui Gorki”

PAGINA

A D O U A

A APĂRUT ÎN ROMÂNEȘTE DIN OPERA LUI MAXIM GORKI:

Desigur că cea mai prețioasă contribuție la cunoașterea lui Maxim Gorki, o reprezintă traducerea ciclului autobiografic: „COPIILĂRIA MEA”, „LA STĂPÂN” și „UNIVERSITATEA MELE”.

Editura Cartea Rusă a prezentat recent ultimul volum, după ce în anul trecut a pus în vânzare volumele anterioare.

Anii de experiență și frământare, în timpul cărora Gorki colindă întreaga Rusie și cunoaște o multitudine de oameni în special din păturile asuprite, sunt dens și expresiv povestite, în cele trei volume din ciclul autobiografic.

„Copilăria mea” și „La stăpân” sunt fresce ale amintirilor dintr-un chinat început de viață, cuprinzând un colorat tablou al Rusiei pre-revoluționare.

Cel de al treilea volum exprimă, deja încheiat, o înaltă concepție morală asupra vieții. Morala acestuia este rezultatul experienței de viață pe care o cunoaște în cele mai diverse meserii, mizere și variate.

Întreg ciclul este scris în stilul înfăptuit al unui povestitor, care reflectă direct — fără denaturări fantaziste, cu fidelitate — în viața existentă.

— Din „Albatrosul” —

Una dintre lucrările dramatice ale lui Gorki, de o deosebită de putere semantică este „Copilul soarelui”.

Aducând în scenă frământările Rusiei subjugate de tirania răvășită de cruzime și strălucită de înconștiență, piesa este realistă, vie, dinamică. Eroi ei sunt în general oameni simpli, dar cu o înaltă conștiință și o înaltă înțelegere a lumii.

— GORKI DRAMATURG —

«DUȘMANII», «CEL MAI BUN SPECTACOL AL EPOCI»

de HORIA DELEANU

În 1906, cam la un an după prima revoluție rusească, Gorki da lumii piesa „Dușmanii” și romanul „Mama”. Aceste două lucrări sunt extrem de semnificative pentru marea conversiune a lui Gorki.

El descoperise proletariatul de mult, îl înțelesese, nu izbutise însă până atunci să se ocupe de el. Lupta lui, să creadă cu o convingere științifică în victoria sa inevitabilă. Pentru Alexei Maximovici se deschide zorile unei lumi noi. Și dănaul, pasionat al naturii, al omului, al adevărului, adoptă o poziție combativă, clară, lipsită de echivoc, alături de lumea lui.

„Dușmanii”, interzisă de cenzura țării, devine obiectul unor ample discuții. Critica burgheză consideră că piesa „nu e socialistă” minimalizându-i valoarea artistică. Sa întruiebuie diversitatea clasică a combaterii politice în multe valențe artistice, prin înfăptuirea unei estetizante gratuite. Marele Stenalevski însă spune, mai târziu, când piesa va vedea lumina rampelor, că prin ea „Gorki a devenit initiatorul liniei social-politice a Teatrului de artă”. Nemuravici Danacchio adaugă că e „cel mai bun spectacol contemporan”, pătruns de un „realism înalt”.

Să căutăm să vedem însă în ce măsură această lucrare, revoluționară, cează tehnica gorkiană, o îndrumă pe un făgaș nou, adevărat.

„Dușmanii” sunt o frescă viu colorată a societății țariste. Gruparea oamenilor cu o înaltă cultură, alitudinea lor nu e conștientivă. Așeză întâia dată lupta de clasă, nu te adevăr marxist, care nu se distinge să intre în literatură, să dea acestuia o adâncă rezonanță umană, valabilă până în fața sunetului burghez și proletarian — contradicția interioară a lui Gorki, opoziția dintre realism și romanticism se resorbe, găsindu-și expresia în marile contradicții exterioare, pe care le lăsa deosebit de marxism — care se combat cu o creațională care se amănă cu războaie. Gorki reușește însă să nu se oprească la fantazia simplistă, antitezei elementare. El izbuteste să descopere

în sâmbul clasei burgheze tipurile care îi caracterizează deosebit de bine.

documentele de viață care îi justifică dispariția. O relevă amănunțit, un pensionar, „generalul”, prezintă în sâmbul clasei burgheze o semănare a aristocrației feudale; el își consideră ordonanța drept o proprietate prețioasă, regăsită pe alt plan acțiunea de semn. Alături de acest reziduu vădit clasei dominante de atunci se prezintă oesorii el istoric apar însă Nicolai și Mihai, Scriobotov, protagonistii burgheziei agresive, formidabilii sociali care luptă pentru păstrarea uoilor privilegii arbitrar. Zahar Bar din în schimb o prototipul burgheziei liberale, corupția zăbită a epocii, care consideră necesară cochetăria cu proletariatul, alături de o alianță eficientă cu autocrația țaristă. Și anume: atât în „Dușmanii” apare și intelectualul burghez ratat care s-a refugiat într-un tip de fides al alcoolismului, și apologetul micilor proprietăți, meschinul mic burghez Pologhi și, în sfârșit, burghezia platonic simpatizantă a proletariatului, reprezentată prin femeile Tatiana și Nadia.

Toată această galerie de tipuri în sâmbul unei clase, ilustrează pătrunzător de adevărul că Gorki a depășit căutările și care și-a corectat în viața cu înțelegerea marxistă a societății și luptei din interiorul ei.

Maxim Gorki izbuteste în „Dușmanii” să analizeze explicit contradicțiile dintre clase, opoziția tipu-

lor care cresc sau se destramă în sâmbul formărilor sociale; în același timp însă el nu se sfiește să descopere și contradicțiile interioare, proprii caracterelor lumii burgheze, contradicții care până cu puțin în urmă fusese ale scriitorului nostru.

Ceea ce se mai afirmă în această lucrare ca valoare pozitivă lesne de regăsit în întreaga operă de mai târziu este selecția faptelor și a oamenilor semnificativi, ale căror caracteristici sociale și epocii din care au fost luați. În același timp o fizionomie clară, luminoasă, de înaltă a personajilor, care se zi-

cadului — munți și prăpăstii maripuri de oameni: Unii care iubesc lumina, culmile însoțite lupta dreaptă — soimul, spre exemplu — și alții care se complac în viclenie, care preferă să se „tăraie” în „balta pământului”.

„Și prostănacul pinguin Cu aripa scurtă Își ascunde între stânci Greiul său trup Rotofeia lui burdă.

Nu mai mândrul albatros, Pasăre a vîjzei, Peste abisul spumos Sfidează liber, viteaz, Frământul țării”.

— Din „Albatrosul” —

A treia „prelucrare liberă din proză”, călăie figura legendară Danco care a smuls inima sa înflăcărată din piept pentru ca să lumineze cu ea drumul spre libertate al celor ce-l urmează.

„Orasul diavolului galben” este ultima traducere din Gorki apărută în vînturile românești.

Lucrare scrisă acum patruzeci de ani, găsim în ea imaginea reală și încă actuală a societății americane, societate vîndută întru. Aspectul cosmopolit al New-Yorkului, „Orasul diavolului galben”, centrul capitalismului, trăiește în paginile acestei cărți. Gorki descrie aici mizeria umană și cauzele ei — exploatarea omului de către om — din țara pe care promăsea ridicul „Statuia Libertății” și mizeria de multă „Cădărea în pieptare.

În ediția ziarului „Scnteia” au apărut în 1945 „Poeme” din Gorki — „Cântecul Soimului”, „Cântecul Albatrosului” și „Imnul lui Danco”.

În această minunată traducere în versuri datorită poetului A. Toma, primele două sunt intitulate „Soimul și șarpele” și „Albatrosul”. Ambele, după o descriere sugestivă a răzgrașii cerului întins — prezintă în prin contrast simboluri a două

rică la valori de simbol. Simbolul realizat au prin abstrageri artistice, care fac oamenilor incoșistență, îl rezultă al unor integrări de experiențe concrete, care valorifică în realitate profilul perso-

Toate elementele citate mai sus fac din „Dușmanii” o lucrare care definește o poziție în totalul a lui Gorki, o atitudine care perfecționează va fi aceea permanentă în decursul decadelor următoare de creație ale scriitorului. Bucata a această constituie nima piesă de rezistență în lăutul viguroasei opere

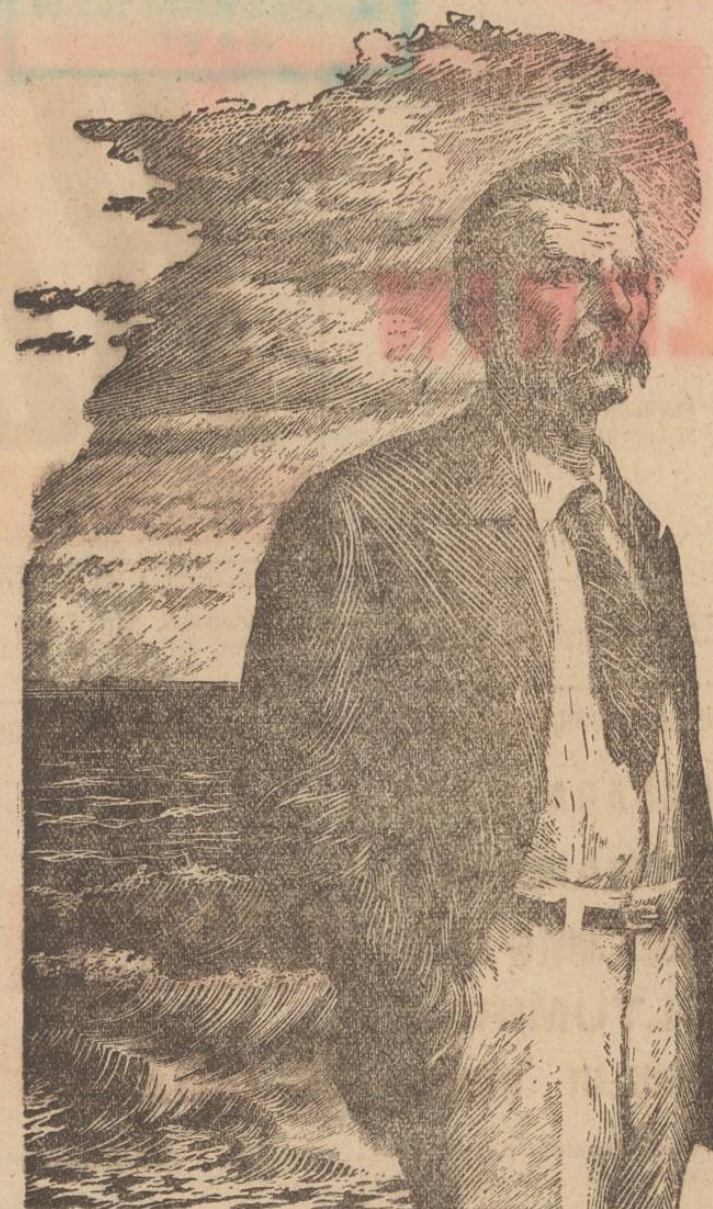
gorkiene, valabile creații de sub omniul realismului socialist, erla-

lizat în concepție literară după revoluția din Octombrie, de către Gorki. Dar caimoli „Gorki și realismul socialist” o omu cu totul aparte, o temă de studiu care se cere cercată cu multă atenție.

Celce vîlmă însă să reținem, a-iungând până la activitatea de critică literară a lui Gorki, activitatea simincimă cu fundarea realismului socialist, o acasă frază pe care o pînăună o eroimă din piesa „Dușmanii”, frază care explică întreaga evoluție a marelui scriitor după 1905, cuvinte care deslășăie utiașă operă de peste 40 de ani în câmpul literaturii. Tatiana, o burgheză apropiată afectiv de proletariat, pronunță la sfârșitul piesei câteva cuvinte. Referindu-se la muncitorii care sunt duși la închisoare. Ea spune: „Oamenii aceștia vor învinge”. Și Gorki repetă fraza asta în întreaga-i operă, o spune compatrioților săi până la 1917, o proclama întregii lumi după revoluția din Octombrie.

E o frază care explică opera lui Gorki, dar care se constituie și cheia istoriei contemporane. Proletariatul va învinge. Această convingere respiră din fiecare pagină a operei lui Gorki această convingere a trecut în patrimoniul comun.

Si opera marelui scriitor rus, primul scriitor realist socialist, exprima crezului proletar în literatură constituie un prețios instrument în această luptă pentru mai bine.

Maxim Gorki

CÂNTECUL ȘOIMULUI

de MAXIM GORKI

Sus, pe munte se țări un șarpe, se ncolăci în vîgăună și, privi în jos în valurile mării.

„Sus, pe cer, strălucea soarele, și munții respirau boarea umedă, și se sfărîmă valurile la poalele stîncilor...”

„Un rău de munte, prin vîgăună, iugea la vale spre apa mării, mugind sălbatic...”

„Cu coama deasă de spumă albă, tăia granitul și'n dispare, cădea în beznă...”

„Deodată cade în vîgăună, lîngă ce șarpe, un șoim cu pieptu ștrăpuns de albe și plin de sânge...”

„Tînd sălbatic, căzu pe stîncă și 'n neputință începu să sară și să se sbata de pîra aspră...”

„Șirî în lătură fricosul șarpe, dar înțelegese curînd că șoimul n'o să trî-jasă mai mult de-o clipă...”

„Și se țări atunci spre dînsul, privind în ochi și întrebîndu-l: — Morj?”

„Precum se vede răspuns șoimul, oîdînd amarnic. Am vîjeuit destul soimete!... Și fericit am fost în viață!... Luptat-am crunt!... Văzut-am cerul!... Tu n'ai să-ji vîjei nicînd de-apropae!... Sărmană răma, nelerăcită!”

„Și ce e cerul? pustiu și gol... Nu poți să te țărăști pe cer! Aci mă simt nepus de bine... Ce jal și umed e pământul!”

„Așa-i răspuns fricosul șarpe mîndre pîsăr a libertății și rase 'n sine de vorba-i steapă...”

„Și cugetă: «în viața asta, ori te țărăști, ori șbori — tot una-i; toî în pîmînt se duc și 'n țărîna...”

„Dar șoimul aprig sîrî deodată și-și scutură aripa moartă, apoi rotî în jur privire...”

„Din pîra neagră își năduie duhoarea, un aer rănced umplea pîmînjii, și strîgî șoimul cu îndurere: — O, de-aș putea măcar odată să mă mai 'nalț în cer!... Mi-aș strînge dușmanii la piept... și sânge i-aș da să bea... Să se înce în el!... O luptă cruntă, o luptă mare!”

„Și șarpele căzu pe gînduri: «O fi adevărat ce spune, poate în cer mai dulce-i viața, de vreme ce atât oftează!...”

„Și-i spus el mîndrei pîsări a libertății: — «de poți, țărăște-ți trupul și sîrî în jos...”

„Poate 'n vîzduh se vor desface aripile-și și vîj putea sbura din nou căteva clipe în lumea la...”

„Și tresărî de fericire viteazul șoim, apoi se duse, alunecînd pe pîra udă, spre marginea abruptă a stîncii...”

„Se apropie și desfăcîndu-și aripile, cu ochi de foc, sîrî în beznă, „Dar ca o pîra, din stîncă 'n stîncă, se prăbuși sfărîmîndu-și trupul...”

„Un rău de munte îl cuprînsese, spălîndu-și rana, înecîndu-l în spumă albă, îl duse către apa mării...”

„Iar valul mării, urlînd amarnic, de stînce se sfărîma într-una... Șî trupul pîsărei lăcuse în larg...”

II

„Iar șarpele, în vîgăună, încolăcit, gîndea la moartea acelei pîsări, la dorul ei de înălțîm...”

„Ce-o fi văzut șoimul acela în spațiu așa nesfârșit? Sunt mulți ca dînsul, care adevăra își lăbură țîna și somul cu dorul lor de înălțîme. Ce-o fi acolo în cer? Pura bine o pot afla eu însumi șburînd o clipă...”

„Zis și făcut. Se strînge ghem, apoi țîșnî în vîzduh — săgeată ce scăpă strîlucitoare sub raza soarelui de foc...”

„Cel ce-i născut să se țărăscă — în șbor nu poate să se 'nalț!... Utlase asta, și deacea căzu pe pîra, dar nu plîi nîm_c, ci răsă...”

„Asta-i plăcerea ce li-o dă șborul spre cer! Plăcerea asta e 'n căderel!... O, proaste pîsări! Nu nu cunoșc ele pîmîntul, se pîcî sece pe el, deacea către cer se 'nalț și caută 'n pustiu vîjale. Pustiu și gol fără de capăt, Lumîna multă fără hrană și trupul n're nici un sprîjin. La ce atunci trufia goală, mîndria steapă și absurdă? Săcundă 'n ea teama de viață și neputința de a lupta? O, proaste pîsări!... Dar nu, n'ar să mă 'nșele deacum cu șnoave mincinoase! Eu adevărul l-am aflat! Și cerul l-am văzut cu ochii!... În șborul meu l-am măsurat și am aflat ce e căderea, dar trupul mi l-am sdobîit — credința doar mi-am întîrî-o. Acel ce nu iubesc pîmîntul, trăiesc în înșelare oarbă! Eu am aflat tot adevărul, Mînețuna lor n'o voi mai crede. Pîd al pîmîntului — iubesc pîmîntul și trăiesc pe el.”

„Și el se ncolăci pe pîra mai mîndru ca orînd de dînsul.”

„Și marea scînteia 'n lumînă, sfărîmîndu-și valurile de mal.”

„Din mugetul lui de țîra, se înălța un cînt de slavă, un cînt de slavă ntru șoimul viteaz și aprig în mîndrie, și cerul îl căuta în clocoi: —

«În slavă înălțăm mîndria și îndrăzneala celor țări!”

„În slavă înălțăm mîndria — asta-i înțelegîneja vitejii O șoim viteaz! În luptă cruntă țî-ai dat viața... Veni-a timpul — și acest sânge, fierbinte, ce a curs din pieptu-ți, se va aprinde în flăcări roșii în negura acestei vîj și va aprinde focul sacru în pieptuș dornice de viață și libertate pe pîmînt!”

„Tu ai murit!... Dar în cîntarea vitejilor eroi ai vîjii tu vei trăi întotdeauna exemplu viu, chemare aprigă la luptă și scînteiere de lumină!”

„În slavă înălțăm mîndria!...”

În românește de Mihail Calmac